

Pap eten en plat liggen

Truus en Kees Koeleman zijn kinderen van Chris Koeleman en Joanna (Jannetje) Hulst. Het gezin telde zes kinderen: Marie (1926), Vera (1927), Truus (1929), Jan (1928), Kees (1932) en Joke (1937). Truus en Kees vertellen in november 2014 over de jaren dat vier kinderen uit het gezin tuberculose hadden. Zij lagen lange tijd ziek, thuis en in een sanatorium.

Het gesprek vindt plaats in de woning van Kees, Ganker 7 in Nibbixwoud, het huis waar de kinderen opgroeiden.

Truus en Kees Koeleman tijdens het gesprek in november 2014.

Vader en moeder Koeleman begonnen na hun huwelijk op een tuinderij aan de Wijzend. Het oudste kind Marie werd daar geboren en ingeschreven in de gemeente Sijbekarspel, waar het noordelijk deel van de Wijzend destijds toe behoorde. Het werk op de 'bouw' was

echter te zwaar voor Chris Koeleman. In zijn jonge jaren had hij tuberculose gehad en in een tentje gelegen, zijn moeder was aan tbc overleden, zijn gezondheid was zwak. 'Ook onze moeder heeft waarschijnlijk tbc gehad voor haar trouwen, maar dat heeft ze nooit willen toegeven', vertelt Truus, 'ze is in ieder geval ziek geweest. Daarom ging ze een half jaar naar Warmenhuisen, in verband met de gezonde zeelucht daar. Moeder duwde dit weg, geen mens mocht het weten. Als ze in verwachting was, moest ze iedere keer de hele periode rust houden. We hadden dus al heel gauw een hulpje.' Het gezin Koeleman verhuisde na enige jaren naar het kostershuisje aan de Ganker in Nibbixwoud. Chris Koeleman huurde dit van de kerk en de volgende drie kinderen kwamen in deze woning ter wereld.

Truus: 'Vader ventte textiel met de transportfiets. Daar hoefde je geen diploma's voor te hebben. Hij kon redelijk goed zijn mondje roeren en hij bezocht klanten in Nibbixwoud en Hauwert. Hij verkocht merendeels stukgoed per meter. De vrouwen naaiden in die tijd immers alles zelf: lakens, slopen, pyjama's van flanel en katoen. Op de fiets haalde vader dat uit Alkmaar.' Kees voegt eraan toe: 'In 1931 heeft hij dit huis laten zetten. Mijn zusje Joke en ik zijn hier geboren. Er werd meteen een winkel in gemaakt. Achter die winkel was een grote woonkeuken. Koeleman Manufacturen heette de zaak.'

'Ik heb van vader begrepen dat hier, voordat ons huis er stond, een dam was en dat het toen de Matthijshoek heette', aldus Truus. 'In de winkel verkochten we natuurlijk veel meer artikelen. Moeder maakte ook doodshemden op bestelling. Vaak moest ze 's nachts doorwerken om het klaar te krijgen. Mensen met geld wilden kant en plooitjes en een frontje in zo'n hemd. Moeder kon goed naaien, ze was in Wognum bij de zusters op de naaischool geweest.'

De winkel aan de Ganker met rechts de transportfiets.

Chris en Jannetje Koeleman met hun vier oudste kinderen. Links staat Vera, rechts Marie. Jan op schoot bij moeder, Truus bij vader.

De kinderen voor de winkel. Staand v.l.n.r.: Truus, Vera en Marie, zittend v.l.n.r.: Kees, Joke en Jan.

Angstig

Zus Vera was vaak ziek, als kind al. Ze lag geregeld in het ziekenhuis. Ze leed in ernstige mate aan de ziekte van Crohn en later kwam daar tuberculose bij. In 1950 overleed ze, kort voordat ze 23 jaar zou worden.

Kees kreeg in '48 of '49, toen hij zestien of zeventien was, een bloedspuwing. Hij werkte bij V&D in Hoorn. Truus herinnert zich als de dag van gister hoe hij die dag thuiskwam. 'Ik stond in de kamer. Hij kwam aanlopen, achterom, een beetje gebogen, slof, slof. Ik dacht: wat doet Kees vreemd. Hij ging naar boven, op bed liggen. Later riep hij me. Dat klonk zo angstig. Vader en moeder waren op verjaarsfeest bij ome Jan Hulst. Toen ze terugkwamen, vertelde ik dat Kees bloed opgegeven had. Dokter kwam erbij. Kees moest plat liggen, dat leek tegen de bloedspuwingen te zijn. Hij mocht absoluut niet rechtop zitten. Hij kreeg lang haar, want dat kon niet geknipt worden.'

Kees: 'Ik had al veel eerder in de gaten dat het niet goed ging. Fietsen naar Hoorn viel me steeds zwaarder. Als ik er was, hijgde ik: 'Hè, hè, ik ben blij dat ik er ben.' Toch wilde ik met de jongens mee doen en overal bij wezen, dus ik hield me stoer. M'n zus Marie zei eens: 'Kijk jij maar uit, want straks word je ziek.' Ik voelde me aldoor niet lekker. Toen kreeg ik op eens de eerste bloedspuwing. Buiten, in de heg spuwde ik het uit. Ik hield het stil, vader en moeder hadden al zoveel meegemaakt, ik wilde hen sparen.' Totdat hij dus echt heel ziek werd. Hij kwam te liggen in het slaapkamertje vlak achter de keuken. 'Dat was de slaapkamer

van onze ouders, maar die gingen boven slapen. Om beurten sliepen zij beneden, bij Vera en later ook bij ons zusje Joke.'

Naderhand werd Marie en later ook Truus ziek. Marie was na een week of zes weer beter, Truus lag bijna een jaar op bed.

'Ik had pleuritis. Ik kon moeilijk ademen, was benauwd en had pijn in mijn zij. Eten vond ik verschrikkelijk, ik kon niet op m'n zij liggen. We kregen niks geen medicijnen, de huisarts had er geen ervaring mee. Hij nam alleen bloed af en we moesten gewoon blijven liggen. Later mocht ik rechtop zitten en kon ik handwerken. Achteraf had ik ook naar een sanatorium gemoeten, ik had tbc, net als de anderen. We lagen maar in dat kamertje waar niks te zien was. Soms kwam er iemand om een hoekje kijken. Ook de jongens die terug waren uit Indië, kwamen even in de woonkamer. Daar lag Vera voor het raam. Zij zag gelukkig nog bomen en lucht. Ik weet nog dat Jan Schoenmaker, de latere man van onze zus Marie, Kees vanuit het slaapkamertje naar Vera droeg. Ze hadden elkaar al een hele tijd niet gezien en gesproken. We hebben wel eens met z'n allen van beroerdigheid liggend huilen. En een keer zeiden we: "We

bidden niet meer, want het helpt toch niet."

Kees: 'We moesten goed eten, maar ik had niet veel trek, het smaakte me niet. En je deed immers ook niets. Ik zei vaak: "Pap, alweer pap? Guster hewwe we ok al pap had!" Er kwam af en toe wel bezoek, maar de mensen bleven in de deuropening staan praten. Ze wilden niet dichterbij komen vanwege het besmettingsgevaar. En als patiënt kon je met dokter ook weinig uitpraten. Kapelaan kwam ook wel eens en pastoor bracht de communie.'

Vera, 1942.

Hulp

Of de tbc die heerste in huize Koeleman van invloed was op de klandizie, is niet goed te achterhalen. Truus vertelt: 'De klanten bleven wel in de

winkel komen, ze wensten ons dan beterschap en sterkte.' Moeder Jannetje verpleegde haar kinderen zelf. Aanvankelijk kreeg ze huishoudelijke hulp van Marie Koeleman, een nichtje. Toen die wegging, was er in het dorp weinig animo om bij te springen vanwege het besmettingsgevaar.

Die angst leefde niet bij Tiny Hoogland (van Freek en Aafie), een vriendin van Marie en Vera. Truus: 'Moeder had geen hulp, niemand wilde bij ons werken. Toen kwam Tiny ons spontaan helpen. Daar waren we verschrikkelijk blij mee.'

Eind 2014, ze is dan 89 jaar, vertelt mevrouw Stuijt-Hoogland over dat besluit. 'Ik vond dat ze me nodig hadden. Ze waren in dat gezin ziek en zwak en ik was toen in een stadium dat ik goede werken wilde doen. Er werd tegen me gezegd: "Denk erom, hoor, ze benne deer ziek. Den wor je ok ziek." Maar ik heb geen moment getwijfeld, hoewel ik geen sterk meisje was. Pa en moe vonden het heel goed wat ik deed. Ik hielp in huis, hield het er netjes, en ruimde de winkel op. Moeder Jannetje was lief en vriendelijk. Ik zat ook bij de zieken. Nee, ik ben nooit ziek geworden en ik heb er heel prettig gewerkt.'

Vera ligt ziek voor het raam van de woonkamer.

Kalorama

Nadat zijn dochter Vera overleden was, sloeg vader Koeleman met de vuist op tafel en eiste dat de huisarts maatregelen zou nemen ten behoeve van Kees. De arts ondernam inderdaad actie. Eerst werd Kees opgenomen in het Stadsziekenhuis in Hoorn om aan te sterken. Na verloop van tijd ging hij naar sanatorium Kalorama (Grieks voor 'schoon zicht') in Beek bij Nijmegen. 'Het was een wit gebouw en het stond nogal hoog,' herinnert Truus zich. 'Als we op bezoek gingen, reden we met de trein naar Nijmegen en dan verder met de tram over de Berg en Dalseweg.' Het kuren hielp niet echt bij Kees. Daarom werd besloten dat hij geopereerd moest worden in Utrecht. Bij die operatie werd een aangetast longsegment verwijderd.

Kees vertelt: 'In het sanatorium stonden de ramen steeds open, ook als we sliepen. Soms werden we met bed en al naar buiten vervoerd. Er waren heel wat West-Friezen, ook ene Theo Koomen uit Wervershoof. Ik kon het makkelijk met hem vinden. We hadden ondanks de slechte tijd een zoët gein. Dat is je aard, je moet er altijd wat van proberen te maken. Ik had veel correspondentievrienden en -vriendinnen uit Nibbixwoud, dus ik schreef heel wat af. Pas als het goed met je ging, mocht je uit bed. Dan moest je lopen en bewegen. Ik was nogal een doerak en een aanstichter van gekkigheid. Daarom ben ik wel dertien keer van kamer veranderd. De jongens mopperden. "Kees, ga je nu weer naar een are kamer?" Ik vind: als je schik maakt, kom je makkelijker door je problemen heen. Toen we weer op de been waren, liepen we wel eens naar een kroeg in het dorp. Verboden, want we mochten niet van het terrein af. En we mochten ook niet drinken, maar we bestelden natuurlijk toch een biertje. Gewoon stoerigheid, lachen en gein maken, laten zien dat je er weer bent!'

Behalve rust en regelmaat in het sanatorium was er medicatie. Truus en Kees hebben slechte herinneringen aan het medicijn PAS, dat ze kregen. 'Dat was zo vreselijk vies en toch moesten we het een aantal keren op een dag slikken.' Ook de regelmatig toegepaste onderzoeksmethode bronchoscopie was verschrikkelijk. Kees: 'Je moest helemaal achterover liggen en dan duwden ze een roestvrijstalen buis in je luchtpijp.' Via die buis werd met licht en spiegeltjes naar de bronchiën gekeken.

De kleine lighallen (kaart uitgegeven door 'Kalorama' Beek bij Nijmegen, Broeders van Barmhartigheid van St. Joannes de Deo).

Hoofdgebouw sanatorium Kalorama (kaart uitgegeven door 'Kalorama' Beek bij Nijmegen, Broeders van Barmhartigheid van St. Joannes de Deo).

Tranen met tuiten

Na lange tijd ging het beter met Kees, hij zou wellicht naar huis kunnen. Maar toen kwam er een jobstijding: de andere kant van zijn longen was aangetast en ook daar moest een segment worden verwijderd. Kees reageerde eerst zeer opstandig en wilde per se naar huis komen. Truus: 'Vader zei door de telefoon: "Blijf toch daar; je kan niet naar huis. Hier word je ook niet beter."'

De operatie die volgde, werd evenals de eerste, verricht door professor Bronkhorst, een autoriteit op dit gebied. 'Ik heb twee grote littekens op mijn lichaam, aan weerskanten vanonder mijn borst onder mijn armen door naar achter op mijn rug.'

Eindelijk mocht Kees terug naar Nibbixwoud, maar bijna had de laatste longfunctietest die hij moest afleggen een fatale afloop. 'Het was een fietstest. Een knijper op mijn neus, m'n handen vastgebonden aan het stuur, een zuurstofkapje op m'n mond. De broeder ging weg en liet me alleen. Maar... hij had de zuurstofkraan niet opengedraaid! Ik kreeg geen lucht meer en ik kon niks doen! Net op tijd was de broeder weer terug.'

Truus vertelt dat zij met haar vader naar Nijmegen ging om Kees op te halen. 'Meneer Vijver reed ons. Hij was een vertegenwoordiger en wilde dat graag voor ons doen. Kees huilde tranen met tuiten toen hij hier in huis binnenstapte.'

Kees komt weer thuis, 1953.

Kees in de tuin met zijn ouders.

Kees, zijn zus Marie en haar man Jan Schoenmaker.

'Wat was ik blij dat ik weer wat kon doen en vooral dat ik er weer bij was. Mijn vrienden kwamen me snel opzoeken. Wie? Nou, onder anderen Kees Knol, Theo Conijn, Cor Pronk, Gerard Weel. Eerst moest ik het rustig aan doen, maar later heb ik veel ingehaald. Met een paar maanden ging ik mee op stap. Ik kreeg veel aandacht van iedereen, ook van de dames.'

Kees kon geen zwaar werk verrichten. Naderhand ging hij aan de gang bij Kieft woninginrichting in Hoorn. Na zijn huwelijk nam hij een zaak in textiel- en woninginrichting over in De Weere. Nadat vader Chris Koeleman in 1964 overleed, zette Truus met haar moeder de zaak in Nibbixwoud voort. Na verloop van tijd werden woning en winkel verbouwd en ging Kees met zijn gezin op de Ganker nummer 7 wonen. Truus en haar moeder verhuisden naar de Weidelaan.

Terugkijkend vertelt Kees: 'Natuurlijk was het een nare tijd. Ik ben heel ziek geweest. Maar de omgang met de anderen in het sanatorium vond ik prachtig. Ik praat graag met mensen en ik stond positief in het leven. Later heb ik alles weer ingehaald. Ook zakelijk ging het goed.' Kees kocht een boerderij aan de Dorpsstraat en begon daarin de Tapijthoeve. Nadat dit pand in 1975 verbrandde, zette hij in '76 het bedrijf voort in een boerderij in Zwaag.

Patiënten in Berg en Bosch.

Naar Bilthoven

Ook Joke, het jongste zusje van Truus en Kees, was als kind al vaak ziek. 'Dan had ze ineens zomaar koorts.' Toen Joke vijftien jaar was, kreeg ze tbc. Truus: 'Ze ging hard achteruit, ze was zo mager. Ze moest aansterken in het sanatorium Berg en Bosch in Bilthoven. Bij haar is toen een hele long weggehaald. Later werd aan moeder verteld dat Joke een van de ernstigste patiënten was en dat ze eerst niet durfden in te grijpen omdat ze zo zwak was. Ze heeft ongeveer anderhalf jaar in het sanatorium gelegen.'

Patiënten in Berg en Bosch.

Eenzaam

Truus trouwde toen ze 37 jaar was met Kees Hooijdonk en ze verhuisde naar Aalten in de Achterhoek. 'Ik vloeiende altijd heel erg. In het ziekenhuis in Winterswijk hebben ze onderzoek gedaan en het bleek dat ik plekken op mijn longen had en ernstige tbc aan mijn baarmoeder. Ik heb negen maanden thuis voor het raam gelegen voordat ze me opereerden. In het ziekenhuis waarschuwden ze: "Denk erom dat je er niet uitgaat! Je hebt het in ernstige mate!" Ik moest dus hulp hebben en ik mocht niet naar huis voordat dat geregeld was. Uiteindelijk werd er een hulpje gevonden voor halve dagen door de week. Zij kookte ook voor ons. Gelukkig was de tbc niet besmettelijk en mochten de buurkinderen bijvoorbeeld bij me komen. In november ben ik geopereerd en na drie, vier weken kwam ik uit het ziekenhuis. Ik was niks. 's Morgens zette mijn man alles bij me klaar om me te wassen. Soms zat ik dan nog net zo, als hij terugkwam. Wat heb ik me daar eenzaam gevoeld. Het heeft lang geduurd voordat ik weer in m'n ouwe doen was. Ik had wel het vertrouwen dat het weer goed zou komen, maar het was een akelige tijd. Ik ben nog heel lang onder controle gebleven van het consultatiebureau.'

Foto's: familiebezit, Ina Broekhuizen-Slot.

Wat is tuberculose

Tuberculose is een ernstige, soms besmettelijke bacteriële infectieziekte, veelal veroorzaakt door Mycobacterium tuberculosis. Deze bacterie werd in 1882 ontdekt door Robert Koch.

In de volksmond wordt tuberculose ook wel tering genoemd of men gebruikte de afkortingen tbc of tb. Honderd jaar geleden werd eigenlijk iedereen besmet met de tbc-bacterie, maar de meeste mensen genazen van die eerste besmetting zonder er zelf merkbaar ziek van te worden. Daarna waren ze immuun voor tbc. Wel hadden ze vaak in hun longen of elders nog diep ingekapselde, levende tbc-bacteriën, die bij een ernstige vermindering van de weerstand gereactiveerd konden worden.

Voor de Tweede Wereldoorlog was tuberculose volksziekte nummer één. De behandeling bestond uit rust en kuren in centra (sanatoria) met 'gezonde lucht'. In 1928 was de penicilline ontdekt, en dat leidde tot de ontwikkeling van streptomycine in 1944. In 1946 werd Para-Amino Salicylzuur (PAS) en in 1952 Isonicotinezuur (INH) ontdekt. Deze zogenoemde tuberculostatika waren aanvankelijk slecht voorradig en duur, maar na verloop van tijd konden ze steeds meer worden toegepast.

Tbc is vooral een ziekte van de longen maar in principe kunnen alle organen door de tuberkelbacterie worden aangetast. De meest voorkomende symptomen zijn aanhoudend hoesten, gewichtsverlies, nachtzweeten, pijn in de borstkas en bloed ophoesten. Veruit de belangrijkste wijze van besmetting is het inademen van kleine, in de lucht zwevende, tuberculosebacteriën bevattende druppeltjes die door longtuberculosepatiënten (vooral door hoesten) worden verspreid. Mensen kunnen ook besmet raken door het drinken van melk van koeien die lijden aan rundertuberculose. In Nederland kwam deze wijze van besmetting vroeger veel voor, maar dit werd met succes bestreden door het invoeren van gepasteuriseerde melk en het tbc-vrijmaken van de veestapel.

Tegenwoordig (2010) zijn er nog steeds ongeveer 1000 tbc-patiënten per jaar in Nederland, twee derde van de Nederlandse patiënten is van buitenlandse afkomst. Dit is niet vreemd aangezien tbc vooral buiten westerse landen voorkomt en toeneemt.

Roken

De eerste vraag die Kees na de operatie stelde, was: 'Hoeveel mag ik roken?' Hij verduidelijkt: ik wilde roken voor de vorm, voor de groep, ik wilde er niet buiten vallen. Het antwoord van de arts was: 'Negen à tien sigaretten per dag.'